

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Постановка проблеми. Нагальні питання розвитку шкільної системи навчання іноземних мов, а також умови функціонування сучасних загальноосвітніх навчальних закладів потребують оновлення деяких прийнятих підходів до формування механізмів іншомовної комунікації, адже знання іноземної мови є важливим засобом міжкультурного спілкування. Тому з'являються і нові пріоритетні завдання щодо підготовки вчителя іноземної мови як одного з головних суб'єктів навчального процесу, оскільки його діяльність вагомо впливає на ефективність процесу навчання і, відповідно, на рівень іншомовної освіченості випускників школи.

Усі інноваційні перетворення, що відбуваються зараз у педагогічній думці нашої країни, можна звести до питання модернізації змісту освіти, що складається з послідовного підвищення її якості, гуманізації системи освіти, формування єдиного освітнього простору з країнами Європи тощо. Подібні тенденції призвели до розробки цілого комплексу вимог до особистісних та професійних якостей педагога та стали відправною точкою формування професіоналу нової генерації.

На сьогодні Україна має чітко окреслену законодавчу базу оновлення змісту освіти, яку відтворено у Законі України «Про освіту» (1996 р.), «Концепції педагогічної освіти» (1996 р.), Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.), Законі України «Про вищу освіту» (2002 р.), Державній програмі «Вчитель» (2002 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження професійно-методичної діяльності вчителя іноземної мови (С. Ніколаєва, О. Петрашук, Н. Бражник, В. Редько та інші) дозволили визначити кваліфікаційну характеристику вчителя іноземної мови, вимоги до атестації вчителя іноземної мови та інші питання, пов'язані з підготовкою кваліфікованого вчителя іноземної мови.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Результати теоретичного аналізу. Досліджувана нами якість є складовою професіоналізму фахівця, що визначається специфікою професійної діяльності вчителя іноземної мови. Аби встановити особливості формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов, необхідно з'ясувати особливості професії вчителя іноземної мови та його фахової підготовки. З метою встановлення особливостей професійно-педагогічної спрямованості вчителя іноземних мов, ми проаналізували відповідну наукову літературу [1-5] та опрацювали нормативно-правову базу фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов, освітньо-кваліфікаційні характеристики та посадові інструкції вчителя іноземної мови. Це дало можливість встановити роль і місце професійно-педагогічної спрямованості в процесі фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов, визначити особливості цієї професійної якості.

Професійна підготовка вчителя іноземної мови складається з теоретико-лінгвістичної та практичної мовної підготовки; теоретичної та практичної психолого-педагогічної підготовки; теоретичної та практичної методичної підготовки.

Теоретико-лінгвістична підготовка вчителя іноземної мови передбачає забезпечення знанням теорії та історії іноземної мови, яка вивчається; розвиток інтелектуального потенціалу студентів, навичок аналітичного мислення; вміння працювати з науковою літературою, визначати суть та характер невирішених наукових проблем, пропонувати свої варіанти вирішення; вміння узагальнювати і класифікувати емпіричний матеріал.

Практична підготовка передбачає: професійно-трудова діяльність (проведення уроків іноземної мови у школі та позакласної роботи з іноземної мови; професійно-педагогічне

удосконалення шляхом самоосвіти і на спеціальних курсах підвищення кваліфікації) та соціально-культурну (діяльність вчителя за межами школи: спілкування з носіями мови, робота перекладачем та ін.).

Підготовка вчителя до діяльності в зазначених сферах вимагає оволодіння ним лінгвістичною, лінгвокраїнознавчою, комунікативною, навчально-пізнавальною та лінгвометодичною компетенціями.

Головною метою загальної та професійно орієнтованої теоретичної підготовки є забезпечення знань теорії педагогіки; теоретичних основ організації навчально-виховного процесу в різних типах середніх навчальних закладів, зокрема і з іноземної мови; формування вмінь проведення самостійного педагогічного дослідження.

Першочерговими вимогами до загальної та професійно орієнтованої практичної педагогічної підготовки вчителя іноземної мови С. Ніколаєва вважає такі професійно-педагогічні вміння: здійснення діагностики рівня розвитку дітей за допомогою комплексу психолого-педагогічних методик; проектування та планування педагогічної діяльності, визначення та вирішення професійних завдань; застосування ефективних методів та засобів навчання іноземної мови і виховання залежно від вікових, статевих та індивідуальних особливостей дітей; володіння методикою організації навчально-виховної роботи в різних типах середніх навчальних закладів тощо. Вимоги до практичної підготовки включають такі професійно-психологічні вміння: виявляти індивідуально-психологічні особливості учнів, які необхідні для успішного оволодіння іноземною мовою; формувати позитивне ставлення до вивчення іноземної мови та інших видів суспільно корисної діяльності школярів; проводити психолого-педагогічний аналіз уроку іноземної мови і навчально-виховного процесу в цілому та ін.

Основною метою теоретичної методичної підготовки дослідниця вважає забезпечення знань з теорії і методики навчання іноземних мов; навчання методичних основ організації навчально-виховного процесу з іноземних мов у різних типах середніх навчальних закладів; формування вмінь самостійного методичного дослідження.

Вимоги до практичної підготовки містять такі основні практичні методичні вміння: здійснення комунікативно-навчальної, розвивальної, гностичної, конструктивно-планувальної та організаторської функцій, аналіз навчального матеріалу різних типів середніх навчальних закладів; добирання підручника, що відповідає індивідуальним особливостям учнів; прогнозування труднощів засвоєння учнями мовленнєвого матеріалу [2, с. 9–17].

Дослідниками [2; 3; 5] встановлено, що на сучасному етапі підготовка вчительських кадрів з іноземної мови забезпечується у трьох типах вищих навчальних закладів: 1) на відповідних факультетах педагогічних (лінгвістичних) університетів (інститутів); 2) на факультетах іноземної філології так званих класичних університетів і 3) на відділеннях педагогічних коледжів (училищ), які готують учителів початкових класів або вихователів дошкільних дитячих установ з правом викладання іноземної мови. Такий спектр закладів з професійної підготовки вчителів іноземної мови не завжди забезпечує своїм випускникам відповідний рівень підготовленості до роботи учителем іноземної мови.

Питання формування професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів – майбутніх учителів іноземних мов зумовлені необхідністю підготовки висококваліфікованих педагогів в умовах тенденції відродження та становлення нашої держави. Ефективність системи освіти значною мірою залежить саме від наявності кваліфікованих педагогічних кадрів. Інтенсивний розвиток міжнародного співробітництва та перетворення України у відкриту європейську державу вимагають перегляду усталених позицій щодо іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування.

Українська дослідниця О. Мисечко, звертаючись до нашої історії, вказує на те, що у 60-80-х рр. ХХ ст. серед радянських науковців спостерігалось помітне зростання інтересу до професійної підготовки вчителя, підсилювалася увага до окремих особистісних аспектів педагогічної праці та чинників підвищення професійної майстерності майбутнього освітянина. Одночасно відбувалося й дослідження окремих питань процесу підготовки

майбутнього вчителя іноземної мови. У цей період намагалися визначити особистісно-професійні якості та уміння, якими повинен володіти майбутній фахівець з іноземних мов. Серед них особливе місце відводилося: широкому загальному та лінгвокраїнознавчому світогляду, умінню спиратися в практичній роботі з мовою на ґрунтовну теоретично-лінгвістичну підготовку, умінню пов'язувати вивчення мови з життям, навичкам пошукової, дослідницької роботи, здатності переглядати й удосконалювати свої методичні знання й уміння [1].

На нашу думку, в цей час з'являються перші спроби вирішення проблеми формування саме професійно-педагогічної спрямованості, оскільки науковцями розпочинається планомірна робота з формування методичної майстерності майбутніх учителів іноземних мов, їх особистісно-професійних якостей. Як зазначає О. Мисечко, наприкінці 70-х рр. – на початку 80-х рр. ХХ століття зміст професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови доповнився умінням ефективно працювати у різних умовах, продукувати нове в навчанні, позитивно відноситися до своєї роботи, окрім існуючих на той час знань про всі компоненти процесу навчання й репродукції відомих прийомів професійної діяльності, для чого, безперечно, потрібні і певні особистісні характеристики [1, с. 123].

У цей період Ю. Пасовим було розроблено досить повну структуру методичної майстерності майбутнього фахівця з іноземних мов. До її складу науковець відніс: а) особистісні риси, індивідуальний стиль роботи, здібності, риси характеру, які всі разом формують індивідуальність вчителя; б) методичну культуру, яка ґрунтується на знаннях, досвіді та творчості; в) рівень професіоналізму (грамотність – ремесло – майстерність – мистецтво), а також г) методичні уміння (перцептивні, проектувальні, адаптаційні, комунікативні, організаційні, пізнавальні, допоміжні) [4, с. 24-29].

Аналіз наукових праць дає змогу відзначити, що в 60-80-х роках ХХ століття значенню професійно-педагогічної спрямованості, педагогічних здібностей у системі професійної підготовки в СРСР, до складу якого входила й Україна, приділялася особлива увага. В цей період з'являються перші професіограми для представників професії вчителя, активно ведуться роботи з професійного відбору учителів. Обстеження проводилося за трьома напрямками: медичне обстеження, діагностика загальних здібностей, діагностика спеціальних педагогічних здібностей.

Відзначимо, що досвід такого відбору абітурієнтів до ВПНЗ було втрачено в пострадянський період, коли наша країна здобула незалежність і всі сфери її життєдіяльності перебували в досить скрутному становищі. Тому постає проблема використання можливостей формувати професійно-педагогічну спрямованість у майбутніх учителів під час професійної підготовки. Основним завданням викладання іноземних мов сьогодні в Україні є навчання мови як реальному і повноцінному засобу спілкування. Успішність спілкування, у свою чергу, залежить від бажання контактувати, уміння реалізовувати мовленнєвий намір, ступеня володіння одиницями мови й уміння вживати їх у конкретних ситуаціях спілкування. Ці компоненти напряму залежать від професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов, адже, на нашу думку, сприяють більш мотивованому засвоєнню навчальних матеріалів у процесі фахової підготовки.

Досягти таких результатів можливо за умови врахування особливостей професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов, серед яких, на основі власного досвіду та проведеного аналізу наукових джерел, ми виділили такі:

- усвідомлення необхідності постійного особистісного та професійного саморозвитку, потребу в обраній професії.
- уміння реалізовувати мовленнєвий намір, що базується на особливому підході до вивчення іноземної мови (заучування), здатність безпомилково виконувати мовленнєві операції;

- систематичність праці вчителя іноземної мови, що передбачає постійний контроль усних комунікативних навичок, накопичення культурних, лінгвістичних та літературних знань мови, яку він викладає;
- постійне спілкування з учнями (протягом усього процесу вивчення іноземної мови в шкільному курсі), уміння спостерігати, критично оцінювати їхні здобутки;
- розширення світогляду учнів, їхньої загальної ерудиції засобами мови, що вивчається, шляхом проектування вивчення іноземної мови на подальші життєві перспективи.

Проведений аналіз наукової літератури та досліджень, присвячених питанням фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов, дозволив визначити особливості та сутність їх професійно-педагогічної спрямованості. Під професійно-педагогічною спрямованістю майбутнього вчителя іноземних мов ми розуміємо інтегральну професійну якість особистості, що передбачає сталий інтерес до професії вчителя іноземних мов, потребу в систематичній та безперервній роботі над собою та над розвитком власних комунікативних навичок, бажання постійно контактувати з учнями та навчати їх досвіду іншомовного спілкування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розгляд ключових питань особливостей професійно-педагогічної спрямованості учителів іноземних мов дозволяє зробити висновок про те, що все більше уваги приділяється становленню та розвитку професійної індивідуальності вчителя.

Доведено, що становлення вчителя іноземної мови неможливе без формування його професійно-педагогічної спрямованості, оскільки іноземна мова слугує не тільки каналом спілкування, але й пізнання; тим інструментом, за допомогою якого вчитель, із належним рівнем сформованості професійно-педагогічної спрямованості, розвиває індивідуальність учнів, виховує їхні особистісні якості, використовує іноземну мову для передачі досвіду та розвитку вміння спілкуватися.

Список використаних джерел

1. Мисечко О. Є. Актуальні питання формування професійної майстерності вчителя в умовах інститутів/факультетів іноземних мов в Україні (друга половина ХХ ст.) / О. Є. Мисечко // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. – Вип. 50. – С. 121-124.
2. Ніколаєва С. Ю. Ступенева система освіти в Україні та система навчання іноземних мов / С. Ю. Ніколаєва, О. П. Петрашук, Н. О. Бражник. – К. : Ленвіт, 1996. – 89 с.
3. Ніколаєва С. Ю. Концепція підготовки вчителя іноземної мови / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 1995. – №3-4. – С. 5-11.
4. Пассов Е. И. Методическое мастерство учителя иностранного языка / Е. И. Пассов // Иностранные языки в школе. – 1984. – № 6. – С. 24-29.
5. Редько В. Г. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів початкової школи / В. Г. Редько. – К.: Генеза, 2007. – 136 с.

Бочарникова Т. Ф.

Особливості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов

Проаналізовано компоненти професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Визначено особливості їх професійно-педагогічної спрямованості. Схарактеризовано компоненти професійно-педагогічної спрямованості вчителя іноземної мови. Доведено, що становлення вчителя іноземної мови неможливе без формування його професійно-педагогічної спрямованості

Ключові слова: професійно-педагогічна спрямованість, особливості, професійна підготовка, майбутній учитель, учитель іноземних мов, навчальний процес, вищий навчальний заклад.

Бочарникова Т. Ф.

Особенности профессионально-педагогической направленности будущих учителей иностранных языков

Анализируются компоненты профессиональной подготовки будущих учителей иностранных языков. Определены особенности их профессионально-педагогической направленности. Охарактеризованы компоненты профессионально-педагогической направленности учителя иностранного языка. Доказано, что становление учителя невозможно без формирования его профессионально-педагогической направленности

Ключевые слова: профессионально-педагогическая направленность, особенности, профессиональная подготовка, будущий учитель, учитель иностранных языков, учебный процесс, высшее учебное заведение.

T. Vocharnikova

The Peculiarities of Professional Pedagogical Orientation of the Future Teachers of Foreign Languages

The article analyses the components of professional training for future teachers of foreign languages, and also determines peculiarities of their professional pedagogical orientation. The components of professional pedagogical orientation of teacher of foreign languages are characterized. It is proved that formation of the pedagogue is impossible without formation of his professional pedagogical orientation.

Key words: professional pedagogical orientation, peculiarities, professional training, future teacher, teacher of foreign languages, educational process, higher educational establishment.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2012 р.